

6. A kölcsönzött könyvek tematikus megoszlása (ismeretterjesztő irodalom - szépirodalom) megközelítően azonos a két országban: mintegy egy-negyedük az ismeretterjesztő mű.

7. A könyvtári rendezvények száma hazánkban háromszorosa a finnországinak. Mivel a statisztikákban ezek további bontása más szempontok szerint történik, csak annyit állapíthatunk meg, hogy mindkét országban a gyermekrendezvények túlsúlya a jellemző (nálunk 80 %-uk szólt gyermekeknek ill. ifjúságnak, Finnországban pedig 60,3 %-uk meseóra volt.) A meseórák mellett a legnagyobb számban a kiállítások szerepelnek a rendezvényfajták között, ez a szám azonban együtt tartalmazza a gyermek-, ill. felnőtt-rendezvényeket.

Előkészületben a könyvtárak automatizálása

Karel SYROVÝ

A szerző Přípravujeme automatizaci knihoven c. cikkéből (Čtenář, 1976. 8-9.no. 312-317.p.; 10.no. 345-350.p.) FUTALA Tibor készített referátumot.

Az automatizálás térhódításában - témánk szempontjából - különösen az alábbi tények és trendek keltik fel a figyelmünket:

1. Általában: napjaink harmadik és negyedik generációs számítógépei sokszorta gyorsabbak és nagyobb memóriájuk, mint a második generációba tartozók, és mindinkább lehetővé teszik az egymás közötti, illetve a távoli terminálokkal való kommunikációt.

2. Speciálisan: Az Egységes Számítógéprendszer kialakítása nyomán a KGST-országokban is felgyorsult az 1. pontban körvonalazott fejlődés.

3. Csehszlovákiában: a hatodik ötéves tervben számos automatizált irányítási rendszert kell konkrétan megtervezni, úgyhogy a hetedik és a nyolcadik ötéves terv az automatizálás átfogó realizálásának időszaka lesz.

4. A csehszlovákiai tájékoztatási rendszerek terén: elhatározott dolog mind a szakirodalmi (ennek keretében a szakkönyvtári), mind a közgazdasági, mind pedig a tervezési információs rendszer automatizálása, illetve ennek során a három rendszer ésszerű mértékű integrálása.

Nyilvánvaló, hogy a fenti tényezők hatására a nagyobb és a közepes nyilvános (közművelődési) könyvtárak és fiókjaik egyes munkafolyamatainak automatizálását is napirendre lehet, sőt: kell tűzni. Az automatizálásnak itt mindenekelőtt a terminálok adta lehetőségeket kell hasznosítani. Az automatizálásnak várhatóan kettős haszna lesz:

- általa a nyilvános könyvtárak is "belépőjegyet" kapnak a tájékoztatási-szakkönyvtári rendszerekbe és megfordítva: a tájékoztatási-szakkönyvtári rendszerek szolgáltatásai "nagyobb piachoz" jutnak,
- az adminisztratív feladatok csökkenése és a rendelkezésre álló adatbázis alaposabb elemezhetősége révén az automatizálás a nyilvános könyvtárak pedagógiai funkcióit is felerősítheti.

Az elképzelések szerint a központi könyvtáraknak on-line, a fiókoknak pedig off-line módon kellene kapcsolódniuk a számítógéphez. Első lépésként a kölcsönzések, a visszahozások, a hosszabbítások és a sürgetések, illetve a gazdálkodás automatizálására kerülhet sor, második lépésként az állományépités és feltárás automatizálására. (Az ismertetett cikk az "első lépés" különféle munkaféleségeinek automatizálási elvét diagrammokon is szemlélteti.)

Az előttünk álló években az automatizálás koncepcióját kell kimunkálni. Ennek során meg kell határozni, hogy

- a rendszernek műszakilag "mit kell tudnia",
- mik az áttérés könyvtári előfeltételei (a használt jelzetek, olvasónyilvántartások, stb. reformja),
- várhatóan milyen költségekkel jár az áttérés.

UNESCO ösztöndíjjal az Egyesült Államokban és Svédországban

A számítógépes információ-szolgáltatások helyzete és szerepe a fejlett kapitalista államokban – magyar szakkönyvtáros szemével

KOVÁTS Zoltán

1975 nyarán szereztem tudomást arról, hogy az UNESCO ugynevezett "Részvételi programja" keretében pályázatot nyújthatok be a Kulturális Kapcsolatok Intézetéhez kéthónapos, az USA-ban, ill. Svédországban teendő tanulmányutra. A tanulmányut páratlan lehetőséget ígért a szakirodalmi információs szolgáltatások legujabb, legfejlettebb technikáju, éppen ezért költséges, nálunk még nem eléggé ismert és elterjedt formájának, a számítógépes adatfeldolgozás eredményeire épülő visszakereső rendszereknek a tanulmányozására a kapitalista világ két igen fejlett és gazdag államában.

1976. szeptember 15-én érkeztem New Yorkba, ahol az UNESCO megbízásából az Institute of International Education (IIE) szervezte USA-beli programomat.

Azt hittem, hogy vagy az UNESCO vagy az IIE a helyi körülmények alapos ismeretében részletes munkatervet állít össze számomra. Ezzel szemben az un. eredeti, tudatosan vázlatos tervemet nemhogy bővítették volna, még törlték is belőle a Lockheed Corporation és a Stanford University.tervezett látogatását.

A szervező munka egyébként abból állt, hogy az általam megjelölt intézményeknél konkrét személyekkel időpontot beszéltek meg, és elintézték számomra bizonyos adminisztratív ügyeket (helyfoglalás, menetjegy, stb.).

Az első meglátogatott intézmény a Chemical Abstracts Service volt, Columbus városban, Ohio államban. Sajnos, nem tudtam találkozni Mr.R.E. O'Dette-val, azzal az igazgatóhelyetttessel, aki számítógépes szolgáltatásunk megszervezésekor számos esetben nyújtott konkrét, gyors és hathatós segítséget. Mr. Ch.A. Rolle szervezte meg számomra az intézményen belüli programot. A rendszerszervezők elmagyarázták nekem a CAS fejlesztési programját, amit a vonatkozó kiadványuk alapján lényegében már ismertem, majd megmutatták az adatfeldolgozás egész folyamatát, az információk gépi adathordozóra való vitelét. A gépirók a nyomtatott formában kiadandó referálót

folyóirat szövegét a kéziratról - a képernyővel kombinált írőautomata (terminál) segítségével - egyenesen a szedést vezérlő számítógép adattárába táplálják be. Javítás céljából nem kell a szövegről kefelevonatot készíteni, mert a korrektor a saját terminálján jeleníti meg azt, törölheti a hibás sort és azonnal beírhatja - ismét közvetlenül a számítógép adattárolójába - a javított szöveget. A költséges gépi berendezések ára rövid idő alatt megtérül a megtakarított papír árából.

Én lényegében arra voltam kíváncsi, hogy a CAS végez-e irodalomkeresést, nyújt-e SDI szolgáltatást előfizetői számára. A válasz határozott nem volt. Az intézmény csak előállítja az adattárakat, mind mágneses adathordozón, mind nyomtatott formában, s azokat áruba bocsátja. A gépi adathordozókon tárolt adatokat csak használatra adja ki, a szellemi tulajdon jogát fenntartja magának.

A kereskedelmi osztály vezetőjétől azután további meglepő dolgokat tudtam meg. Többek között azt, hogy senki, még a legnagyobb amerikai információs központ, a Lockheed Information Center sem vásárolta meg a CAISF valamennyi rendelkezésre álló tekercsét. Ez is csupán a 9. Collective indexnek megfelelő adattárat szerezte meg, tehát 1971-ig visszamenőleg, de ezt sem a CAISF, hanem a CASSIA formájában. Az is meglepő volt számomra, hogy a CASSIA jobban terjed mint a CAISF, annak ellenére, hogy ez nem inverz elrendezésben tárolja a tárgyszavakat, hanem a nyomtatásban megjelent referátumok sorrendjében. A szakmai információkat szolgáltató központok legtöbbször tehát jelenleg a CASSIA-t használja mind a folyamatos figyelőszolgálat alapjául, mind pedig retrospektív keresésre.

Feltételezhető, hogy a folyamatos figyelőszolgálatra közvetlenül a CASSIA adattárak utolsó tekercsét használják fel, azután a szalagok tartalmát áteszik közvetlen hozzáférésű tárcsa vagy dobmemóriákra az előző szalagok információs mellé és retrospektív keresés igénye esetén ezekből a közvetlen hozzáférésű tárcsából végzik a bibliográfiai összeállítást.

A következő intézmény, melyet Columbusban meglátogattam, a Battelle Kutató Központ volt, amelynek ugyancsak van számítógépes információszolgáltatása. Számítógépük adattárában csak igen erősen válogatott információszolgáltatás van. Évente kb. 20-30 ezer bibliográfiai adatot és a hozzájuk tartozó rövid referátumot táplálják be. Ebből a kutatók a szokásos módon kaphatnak kérdéseikre választ.

Vitába szálltam a módszer helyességével, és felvettem a rendszerszervezőnek azt a problémát, hogy amit ma főlegesen tartanak és kiselejteznek a kereskedelmi forgalomban kapható adattárakból, az néhány év múlva nem lesz-e a vállalat számára létfontosságú, és ennek megfelelően nem fog-e hiányozni a válogatott anyagot tartalmazó saját adattárból. Azt a választ kaptam, hogy nincs megfelelő kapacitásuk arra, hogy olyan nagytömegű adatot vigyenek be a saját adatbankjukba, amennyit a szakterületükön megjelenő cikkek válogatás nélküli bevitele igényelne.

Véleményem szerint a nagy adatbankok létesítésének legnagyobb akadályai az adatbevétel nehézsége és nagy munkaigényessége. A CAS-ban is ezért nem kezdenek hozzá az 1966. előtti anyag gépreviteléhez. A jelek arra mutatnak, hogy nincs is iránta megfelelő társadalmi igény, legalább is az Egyesült Államokban. Tanulmányutamnak ebben a fázisában igazat adtam azoknak, akik azt állítják, hogy a retrospektív irodalomkeresés problémája még egyáltalán

nem tekinthető megoldottnak, és nem ismernek jelenleg olyan rendszert, amely azt rutinszerűen és folyamatosan végezné.

Columbusbeli látogatásom következő állomása éppen abból a szempontból volt érdekes, hogy meggyőződhettem róla, az előbbieken vázolt nehézségek ellenére is léteznek az Egyesült Államokban olyan információs központok, amelyek nem 10 ezres, hanem több milliós nagyságrendű adatot tárolnak adatbankjukban, és ebből rendszeres visszakereső szolgáltatást is végeznek. Ilyen intézmény az ohioi egyetem könyvtárának központositott katalógusa, az Ohio Campus Library Center volt. Az intézményt az Ohioi Állami Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója, Mr. Kilgour szervezte meg abból a célból, hogy a campuson, amelyben 50 ezer hallgató lakik és amelynek 100-on felüli kisebb letéti könyvtára van, a könyvek és folyóiratok lelőhelyét naprakészen, sőt pillanatra készen, bármikor meg lehessen állapítani. A központositott nyilván tartási rendszer az egyetem számára rengeteg párhuzamos példány lemondását, komoly pénzüsszegek megtakarítását tette lehetővé.

A könyvtár olvasói nem is igen vesződnek azzal, hogy lapozgassanak a cédulakatalógusban, hanem leülnek a katalógusteremben rendelkezésre álló 8-10 terminál valamelyikéhez és a terminálon keresztül teszik fel a központi adattárnak a kérdést, pl. hogy az ilyen és ilyen című könyv megvan-e, és hol található, másrészt hogy - a tárgykatalógus-szerű használat esetén - ebben a témakörben milyen könyv, kutatási jelentés, stb. található az állományban. Az adattár természetesen csak könyvekre vonatkozik, a folyóiratok cikkeire nincs lebontva, tehát a referáló lapok tárgymutatóinak a szerepét nem képes betölteni. Maga a tény azonban fontos, hogy több millió, ebben a rendszerben kb. 5 millió bibliográfiai adat tárolása és visszakeresése, tehát gépi úton való kezelése nem megoldhatatlan feladat, hanem létező és működő rendszer. Ha 5 millió könyvcim visszakeresése lehetséges gépi úton, akkor ugyanannyi folyóiratcikk címének visszakeresése és gépi kezelése is lehetséges. A probléma nem is ebben állott, hanem az 5 millió adat bevitelének nehézségeiről panaszkodott a CAS rendszerszervezője.

Megkérdeztem tehát az OCLC vezetőjét, hogyan oldották meg az 5 millió bibliográfiai adat géprevitelének kérdését. Azt a választ kaptam, hogy az együttműködő könyvtárak közös erőfeszítésével. Minden résztvevő könyvtár az egész adatbanknak csak egy kisebb hányadát vitte gépi adathordozóra, viszont részeseül az egész információtömeg használatának előnyeiben, beleértve annak a lehetőségét is, hogy katalóguscédulát kapjon, mégpedig a saját könyvtárában rendszeresített formában a OCLC rendszerében tárolt címleírások bármelyikéről.

Az OCLC számítógépéhez csatlakozó sokszorosító rendszer programja 2 ezer féle formátumban képes a katalóguscédulát előállítani. Az 5 millió adat 2000 formátumban történő leírásának lehetősége szemléletesen mutatja azt a hatalmas, ipari jellegű szervezettséget, amellyel ez az intézmény dolgozik. Ez teszi lehetővé, hogy a szolgáltatásait igen olcsón tudja nyújtani az igénylőknek.

Meg kell jegyezni, hogy az ehhez szükséges anyagi fedezetet nem az Ohioi Állami Egyetem biztosította, hanem a National Science Foundation, tehát a nemzeti tudományos alap. Az OCLC központi címjegyzéke és katalóguscédula szolgálata nemcsak az ohioi egyetem, hanem az Egyesült Államok, sőt, Kanada és más amerikai államok könyvtárainak is rendelkezésére áll.

Tanulmányutam következő állomása Washington, a Library of Congress volt. Szervezetének, felépítésének ismertetésére nem kívánok kitérni, ez a szakirodalomból általában ismert. Feladata az USA kongresszusi tagjai, valamint a szenátorok információs igényeinek kielégítése. Erre a célra hatalmas apparátus és óriási pénzüsszeg áll rendelkezésre. A látogatók nagy száma miatt külön szervezet foglalkozik a látogatók fogadásával és utbaigazításával.

Elsőként a Marc II. project fejlesztő részlegét látogattam meg, ahol ismertették a célkitűzéseket, a jelenlegi tevékenységüket és a terveket. Számomra itt az az értesülés volt a legérdekesebb, hogy a Library of Congress olyan államokban, amelyek könyvkiadása számára érdekes, de amelynek műszaki fejlettsége még nem áll azon a fokon, hogy a Marc-szabvány szerint kellő időben össze tudja állítani saját nemzeti bibliográfiáját, saját embereit küldi ki, fiókintézményt létesít, és elvégzi a gyengébben fejlett államok nemzeti bibliográfiájának szabvány szerinti összeállítását. Megkérdeztem, hogy egy kb. évi 10 ezer címet tartalmazó nemzeti bibliográfia összeállítása mekkora létszámot igényel? Azt a választ kaptam, hogy kb. 10 fő el tudja végezni ezt a feladatot. Az jutott eszembe, ezzel kapcsolatban, hogy a magyar nemzeti bibliográfia gépesítésének nem az lenne-e a legegyszerűbb és legolcsóbb megoldása, ha felkérnénk az Egyesült Államok Kongresszusi Könyvtárát, létesítsen Budapesten kirendeltséget, mely megoldaná a Marc-szabvány szerinti bibliográfia készítésének gépesítését!?

Ezután a Könyvtár csereosztályát látogattam meg, kíváncsi voltam azokra a könyvtárosokra, akik olyan lelkesen, gondosan és gyorsan reklamálják mindazokat a küldeményeket, amelyekről a magyar nemzeti bibliográfiából értesülnek, de amelyek az MNB Washingtonba érkezésének időpontjáig nem érkeztek be hozzájuk. Az az érzésem támadt, hogy a gyűjtő tevékenységet valóban rendkívül gondosan és következetesen végzik, a viszonzásban azonban nem olyan nagyvonalúak. Cserébe elsősorban a kötelempéldányokból megmaradt fölömpéldányokat ajánlják fel, és nemigen vállalkoznak arra, hogy bármit is beszerezzenek a cserepartner kívánságára.

Lehetőségem volt a tudományos tájékoztató részleg meglátogatására is. Itt a szolgálat teljes keresztmetszetét bemutatták, s elmondták, hogy a könyvtár olvasóinak - elsősorban természetesen a kongresszus tagjainak és a szenátoroknak - kérésére különböző szintű információkat tudnak szolgáltatni. Először az ismeretterjesztő irodalmat magába foglaló adattárból nyújtanak tájékoztatást, mivel a kongresszus tagjai sokszor kérnek olyan területre vonatkozó információt, amelynek nem szakemberei, tehát amelyről tudományosan pontos és hiteles, de közérthető formájú tájékoztatást kívánnak kapni. A könyvtárnak ez az alapszintű adattára egyébként a Library of Congress saját dokumentációs tevékenységének a terméke.

Ha az olvasónak ezen túlmenő, tudományos szintű tájékoztatásra van szüksége, akkor termináljaik segítségével kapcsolatba lépnek a Lockheed Corporation Információs Központjával, és innen kérik a tudományos szakirodalomban található információkat. A Lockheed Központ adatbankjával on-line kapcsolatban történő párbeszédet meg is tekintettem. Az így összeállított bibliográfia jelenti a tudományos információ szolgáltatás második fokozatát.

Ha pedig még ennél is részletesebb és mélyebb információkra van szükség, akkor a terminál és a telefonhálózat segítségével a megfelelő szakosított

információs központ adatbankjával lépnek kapcsolatba, és innen kérik az irodalmi adatokat, bibliográfiát, és amennyiben szükséges, a dokumentum teljes szövegét. Rendelkezésre áll a tudományos tájékoztatás negyedik fokozata is, mégpedig a szakmai tájékoztató intézet által javasolt szakértőkkel létesíthető kapcsolat.

Ezek után megkérdeztem, igénybe vehetem-e a könyvtár on-line információs szolgáltatását, kérhetek-e bibliográfiát kutatásom tárgyára vonatkozóan a Lockheed Központtól. Az igenlő válasz után kísérem feltette az általam megfogalmazott kérdést: számítógépes információs szolgáltatások határfoka és gazdaságossága. Néhány másodperc múlva sorban jelentek meg a Lockheed Központ adatbankjában tárolt erre vonatkozó dokumentumok bibliográfiai adatai. A megfelelőket közvetlenül kiválasztva azonnal kiirhattam a képernyő mellett lévő íróautomatával. Így állítottam össze azt a bibliográfiát, amelyben több szenátusi munkabizottság jelentése is szerepel - és amelyeket sajnos nem teljes sikerrel tudtam beszerezni a csereosztálytól.

Ez volt az az alkalom, amikor megértettem, hogy a gépesített amerikai könyvtárak olvasói miért részesítik előnyben a terminálok használatát, a számítógépes információkeresést meg olyan egyszerű feladatok megoldására is, mint egy könyvcim kikeresése a katalógusból. Valóban sokkal könnyebb a kérdést a terminálon keresztül feltenni a számítógépnek, és a képernyőn megjelenő válaszok közül kiválogatni a megfelelőt, mint kézzel lapozgatni milli-ónyi katalóguscédula között. S különösen érthető ez olyan olvasóközönség részéről, akik kora gyermekkoruk óta szoros kapcsolatban állnak a technikával, és annak is a számítógépes szolgáltatások igénybevételéhez szükséges elektronikus részével.

Washingtoni tartózkodásom során ugyanis alkalmam volt több olyan muzeumot is meglátogatni (pl. a Technikatörténeti Muzeumot), ahol a tárgyra vonatkozó tájékoztatást kérdés-felelet játék formájában, a számítógép terminálja és az adatbank között lejátszódó ember-gép párbeszéd segítségével kaphatja meg a látogató. A terminálhoz nem tilos hozzányulni, sőt 6-8 éves gyerekek állnak mellette és billegetik az íróautomata billentyűit, teszik fel a kérdéseket, hol komolyan, hol játékosan, de mindenesetre megismerkednek a terminálok használatával. Ezt a módszert egyébként a technikai ismeretterjesztés leghatásosabb és legfejlettebb formájának tartom. Nálunk is fontolóra kellene venni hasonló módszerek bevezetését, ha másutt nem, legalább egyetemi szinten a hallgatók számára kellene oktatni az ember-gép párbeszédet, s lehetővé tenni valamilyen formában annak gyakorlását.

Washingtonban van a központja az Egyesült Államok Orvosi Tájékoztató Szolgálatának, a National Library of Medicine-nek is. Ez az az intézmény, amely először alakította ki az információs szolgáltatások teljesen központosított on-line rendszerét, az ugynevezett MEDLINE rendszert. A gépesített információs központ közvetlen hozzáférésű adattáraiban az orvosi szakirodalom több évre visszamenő anyagát tárolják, és az az Egyesült Államok valamennyi jelentős kórházából, orvosi egyetemének kutató laboratóriumából telefonvonal és terminál segítségével közvetlenül elérhető. Használják is olyan mértékben, hogy csucsforgalmi időben, a délelőtt és a kora délután folyamán két gép is alig tudja ellátni a munkát.

A Washingtonban megtekintett intézmények közül utolsóként említem a

National Technical Information Service (NTIS) springfieldi telepének meglátogatását. Ez a peremvárosba telepített intézmény az USA költségén végzett kutatások jelentéseit tárolja, dolgozza fel és bocsátja az igénylők rendelkezésére, sajnos, elég drágán. Ez alól csak azok képeznek kivételt, akik tete-
mes összeget helyeznek letétbe az intézménynél, vagyis folyószámlát nyitnak, ezek számára ui. az NTIS jelentős kedvezményt nyújt. Látogatásom egyik célja az volt, hogy megvizsgáljam a VVEKK és az NTIS közötti kapcsolatok fejlesztésének lehetőségét. Sajnos, ennek nem nagy a valószínűsége, mivel a Magyar Nemzeti Bank előlegek kifizetését, folyószámla létesítését nem veszi jónéven, enélkül pedig igen költséges volna az NTIS szolgáltatásainak alkalomszerű igénybevétele.

Washingtonból Philadelphiába utaztam az Institute of Scientific Information (ISI) meglátogatására. Ez az Egyesült Államok egyetlen olyan intézménye, amely nem állami vagy társadalmi intézmények támogatásával működik, hanem kifejezetten kereskedelmi jellegű. Ez egyébként szervezettségén és tevékenységén is meglátszik. Az intézmény külső támogatás nélkül is nagy haszonnal tud dolgozni, mert mindig a lehető legteljesebb mértékben tájékozik a felhasználók igényeiről, tehát tudja, hogy az információs piacnak mire van szüksége, s ezeket az igényeket a lehető legmagasabb színvonalon és a leggazdaságosabban tudja kielégíteni.

Szolgáltatásai kitűnően gépesítettek. Az ISI tevékenységében az információval ellátandó sokféle szakterület között megkülönböztetett helyen áll a kémia. Az Index Chemicus Registry System rendszere a szerkezeti képletek sorbafejtésének módszerén, a Wiswesser képletek alkalmazásán alapszik. A Wiswesser módszer alkalmazásai közül is kiemelték annak leghasznosabb módjaként a molekulák szerkezeti elemei szerinti visszakeresés lehetőségét, az úgynevezett Substructure indexet.

Részt vettem az ISI osztályvezetői számára rendezett értekezleten, ahol a vállalat távlati terveit ismertette Mr. Cawkell. Ennek az a lényege, hogy az ISI felkészül annak az információs rendszernek az alkalmazására, amely Angliában már tuljutott a kísérleti stádiumon, és a következő évben már szűkebb körben, kb. 8-10 ezer előfizetővel bevezetésre is kerül. Az új technika, a Viewdata System a számítógép és televízió közvetlen kapcsolatára épül. Ez azt jelenti, hogy mindenki otthon terminálként használhatja televíziós készülékét, és a telefonvonal segítségével on-line kapcsolatba léphet a körzetbe telepített számítógéppel, ill. annak közvetlen hozzáférésű memóriáiban tárolt óriási információs anyaggal. A módszernek a szórakoztatás, a tudományos kutatás, az oktatás és más előre nem látható területen is nagy jelentősége lehet. Többek között pl. már most számolnak azzal, hogy a rendszer továbbfejlesztése esetén a televíziókészülék tulajdonosa, vagyis a terminál kezelője nem csupán fogadó állomása lehet az információknak, tehát nemcsak az output vételére lesz képes, hanem saját információinak betáplálására is alkalmas lesz a rendszerbe, vagyis input tevékenységet is végezhet a terminál kezelője. Ebben az esetben pl. közvetlen üzenetet küldhet meghatározott címzett, egy másik televíziótulajdonos számára. Így a VIDEO-telefonhoz hasonló rendszer épülhet ki, amelyben bárki a rendszerbe bekapcsolt másik állomás számára üzenetet, információt továbbíthat. Ez a jelenlegi postai levélforgalom nagyságrendekkel való csökkentését és az információáramlás sebességének soha nem látott megnövekedését idézheti majd elő. Érdekessége a rendszernek

az is, hogy a gazdasági válsággal küzdő Angliában dolgozták ki. Az ISI üzleti érzékére viszont jellemző, hogy már most felkészül a rendszer alkalmazása következtében rájuk háruló feladatok megoldására.

Meglátogattam Philadelphiában az American Standards for Testing of Materials (ASTM) intézetet is. Előzetes információim szerint ez az intézmény is készít számítógépes adattárakat, és feltételeztem, hogy szolgáltatást is végez, esetleg retrospektív adatkeresés is megrendelhető náluk. Értesüléseim sajnos tévesek voltak. Megkaptam viszont az USA anyagvizsgálati szabványainak új kiadását és zárókötetét, a tartalomjegyzéket.

Tanulmányutam szakmai programjának utolsó állomása az Egyesült Államokban a Massachusetts Állami Egyetem automatizált Központi Könyvtárának meglátogatása volt Amherstben. A könyvtár automatizált rendszerét IBM számítógépek alkalmazására építette fel, ezért a rendszer részletes leírása megtalálható az IBM kiadványok sorozatában. Számítógépes információszolgáltatások céljára a könyvtárnak egy terminálja van, amit csak a külön tanfolyamon erre kiképzett könyvtáros használhat. Az olvasóval természetesen előzetesen megbeszéljük a kérést: az olvasó igénylőlapot tölt ki, amelyen közli, hogy milyen témával kapcsolatban kívánja igénybe venni a számítógépes irodalomkereső szolgáltatást. A könyvtáros az igény besorolása után értesíti a használót, hogy a művelet részleteinek megbeszélése céljából mikor fogadja előzetesen. A megbeszélés időpontja és az igénylőlap benyújtása között néhány nap, de 1 hétnél nem hosszabb idő szokott eltelni. Erre főként azért van szükség, hogy a könyvtáros a számára esetleg ismeretlen témakörrel megismerkedhessen. A téma megbeszélése után együtt ülnek le a terminálhoz, és a könyvtáros kérdez a Lockheed Központ adatbankjától a szokásos on-line módszerrel. A szolgáltatásért a felhasználónak fizetnie kell, mégpedig mind a Lockheed Központban leszámított gépidőt, mind az adattár használatát, mind pedig a távközlő vonalak bérleti díját meg kell térítenie.

A könyvtár egyéb alaptevékenységei is gépesítettek. Pl. az állománygyarapításban felhasználják a Marc adattárakat; a katalógusszerkesztésben a Library of Congress katalóguscédula szolgáltatását, de gépesített a kölcsönzési nyilvántartás is. A bejárat közelében akadt meg a szemem egy kiállításon, amely a könyvcsonkítás veszélyeivel és kárával foglalkozott. Érthetetlen volt számomra, hogyan jelentkezhett ez komoly problémaként ott, ahol az épület több pontján elhelyezett másolóberendezés segítségével bárki elkészítheti 5 cent ellenében a számára fontos oldalokról a másolatot. Azt a magyarázatot kaptam, hogy ezzel akarják az olvasók a maguk számára biztosítani az információ kizárólagos voltát. Különösen a kevés példányszámban beszerzett, drága könyvek legértékesebb táblázatait, ábráit vágják ki, ezáltal megfosztják az utánuk következő olvasókat az információtól, a csonkító viszont az információ kizárólagos tulajdonosa lesz. Ez az a szemlélet, amellyel szerencsére mindeddig Veszprémben nem találkoztunk, de amelynek jelei az OSZK dolgozóinak panasza szerint azért nyomokban hazánkban is megtalálhatók.

Általánosságban elmondható, hogy az amerikai tájékoztatásügynek nemcsak a technikai fejlettsége és a technikai színvonal további gyors növekedése az imponáló, hanem szervezetsége és a társadalmi életben betöltött szerepe is.

Az Egyesült Államokban eltöltött másfél hónap után az UNESCO ösztöndíja 2 hetes svédországi tapasztalatcserét biztosított számomra.

között a munkamegosztás és a szolgáltatások dijszabásainak koordinálása, egységesítése. Folyamatban van a vidéki közvetítő hálózat megszervezése, de további beruházási feladatokhoz központi állami támogatást kérnek.

Tapasztalataimat az alábbiakban foglalhatom össze:

Az "amerikai forradalom" 200 éves évfordulója alkalmával megjelent tanulmányok egyike (B. NANUS, Bull. Am. Soc. for Inf. Sci. 2/8/57-8/1976) megállapítja, hogy a fejlett kapitalista államok elérték a fejlődésnek azt a fokát, ahol gyakorlatilag nincs már műszaki, termelési probléma. Egy technikai feladat megvalósítása legfeljebb pénzkérdés. A társadalmi fejlődés következő szakaszában az információ lesz a meghatározó tényező.

A társadalmi rendszerek életében az információs rendszer hasonló szerepet tölt be, mint az élő szervezetben az idegrendszer. Ez közvetíti az utasításokat a végrehajtó szervekhez, ez hozza a jelentéseket a döntés színhelyére.

Véleményem szerint Magyarországon is sürgősen meg kell kezdeni a Nép-gazdasági Információs Rendszer egységes elvek alapján történő kiépítését. Az integrált hazai információs rendszer kiépítésének legfontosabb alapelvei:

1. a meglévő intézmények tevékenységére épül;
2. a fölösleges párhuzamosságok elkerülésére, megelőzésére törekszik;
3. a korszerű szolgáltatások létesítésekor beruházott nagyteljesítményű berendezések, ill. értékes dokumentumbázisok minél jobb kihasználása érdekében szorgalmazza egymás szolgáltatásainak igénybevételét;
4. az információs szolgáltatások fejlesztését és a tájékoztató központok munkamegosztásának koordinálását központi alapról céltámogatással lehet biztosítani;
5. a központi alap kezelését a szakterület igényeit ismerő koordináló szervre kell bízni.

Modell: a Közművelődési Alap.

Könyvtártudományi tanulmányok 1975. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak 2. országos konferenciájának anyaga.
Bp. NPI, 1976. 251 p.

/Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 30. sz. kiadványa./

A sorozat legújabb, 5. kötete a Miskolcon 1975. szeptember 2-4-én tartott országos konferencia teljes anyagát adja közre.

Felsőoktatási könyvtáraink történetében másodizben került sor ilyen tanácskozásra. A visszatekintő fejtegetésekben többször hivatkozott első, Szegeden rendezett konferencia több mint másfél évtizeddel korábban, 1959-ben volt. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete valamint a Kulturális Minisztérium rendezésében a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában és egyéb épületeiben tartott három napos tanácskozás jelentősen különbözött is az előző konferenciától - időközben a magyar felsőoktatás és könyvtári rendszere jelentősen átalakult, s míg Szegeden például a főiskolai könyvtárak problémáiról inkább csak érintőlegesen eshetett szó, 1975-ben valóban az összes magyar felsőfoku tanintézeti könyvtárat érintő kérdések kerültek napirendre.

A több napon át, két és fél száz résztvevővel négy szekcióban folyó szakmai konferencia anyagát közzétevő kiadvány- amely az előadások és a jegyzőkönyvi lejegyzés alapján összeállított hozzászólások anyagát tartalmazhatja csupán - természetesen "kiszüri" mindazt az eleven "háttérzajt", ami az efféle megbeszélések természetes légköréhez hozzátartozik. A nyilvánosan elhangzott és rögzített szavak azonban a publikációs formában méginkább "előtérbe kerülnek", az olvasó meghallhatja a hangsúlyokat, felfigyelhet az egymással párhuzamosan folyó szekcióülések "áthallásaira", egymásrafeleléseire. A kötet, mely a rendezvény programjának tagolása szerint sorakoztatja fel az anyagot, két plenáris ülés és négy szekcióülés rendjében összesen 18 vitaindító referátumot, 12 korreferátumot és 22 hozzászólást, valamint a konferencia ajánlásait és a résztvevők névsorát tartalmazza.

Némi távlattal és az akkor még csak tervezetként emlegetett, azóta kodifikált új könyvtári törvényerejű rendelet ismeretében tanulmányozva a kiadványt a miskolci tanácskozásnak két fő jellemvonását érdemes kiemelni. Egyfelől: a szakembereknek a problémákkal, a felsőoktatási könyvtári rendszer jelenlegi adottságaival, működését meghatározó tényezőkkel való éles és határozott konfrontációját. Csüry István előadása utal arra, hogy noha az 1959-es szegedi ajánlások java részét a megoldott kérdések rovatában lehet elkönyvelni, ám ugyancsak ő jelzi, hogy a közös, megoldásra váró, időközben